

Module 16: Goede tijden, slechte tijden

Experimenteel lesprogramma nieuwe economie

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2010© Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Het auteursrecht op de modules voor Economie berust bij SLO.

Voor deze module geldt een Creative Commons Naamsvermelding-Niet-Commercieel-Gelijk delen 3.0 Nederland licentie (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/nl/>) Aangepaste versies van deze modules mogen alleen verspreid worden indien het colofon vermeld wordt dat het een aangepaste versie betreft, onder vermelding van de naam van de auteur van de wijzingen. Gebruiker mag geen wijziging aanbrengen in de auteursrechtvermelding.

SLO en door SLO ingehuurde auteurs hebben bij de ontwikkeling van de modules gebruik gemaakt van materiaal van derden. Bij het verkrijgen van toestemming, het achterhalen en voldoen van de rechten op teksten, illustraties, enz. is de grootst mogelijke zorgvuldigheid betracht. Mochten er desondanks personen of instanties zijn die rechten menen te kunnen doen gelden op tekstgedeeltes, illustraties, enz. van een module, dan worden zij verzocht zich in verbinding te stellen met SLO.

De modules zijn met zorg samengesteld en getest. SLO aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor onjuistheden en/of onvolledigheden in de module. Ook aanvaardt SLO geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade, voortkomend uit (het gebruik van) deze module.

Informatie

SLO, VO tweede fase
Postbus 2041, 7500 CA Enschede
Telefoon (053) 4840 421
Internet: www.economie.slo.nl

Geachte gebruiker

U heeft zojuist een bestand geopend met experimenteel lesmateriaal dat is gebruikt in de pilot voor het nieuwe economieprogramma. Dit lesmateriaal kunt u naast uw lesmethode gebruiken om opgaven (of series van opgaven) in te zetten of bijvoorbeeld als toetsmateriaal te gebruiken. Dit materiaal is "in ontwikkeling", dat wil zeggen dat hier aan wordt gewerkt zodat we onze leerlingen beter kunnen bedienen en/of de mogelijkheden van ons programma optimaler kunnen benutten. Wij stellen het dan ook zeer op prijs indien u uw ervaringen met ons zou willen delen. Verbeteringen, aanvullingen, onvolkomenheden, noem maar op. U doet ons en uw collega's in het land hier een groot plezier mee. Vanzelfsprekend stellen wij het ook zeer op prijs indien u ons uw ideeën, toetsen, PTA's, experimenten etc. laat zien.

Op de website <http://economie.slo.nl> treft u meer informatie

Inhoud

Introductie	5
1. Goede en slechte tijden in de economie	6
1.1 Economische indicatoren en de conjunctuur	7
1.2 Waarom zijn stijgende prijzen een probleem?	8
1.3 De betekenis van buitenlandse handel	11
1.4 Het tekort van de overheid	15
1.5 De macro-economische samenhang	17
2. De economie in crisis: Argentinië in 1999-2002	19
2.1 Door welke factoren ontstond de Argentijnse crisis?	19
3. Economische problemen. Zijn er ook oplossingen?	26
3.1 Bestrijden inflatie	26
3.2 Begrotingsbeleid	27
3.3 Monetair beleid	29
3.4 Wisselkoersbeleid	32

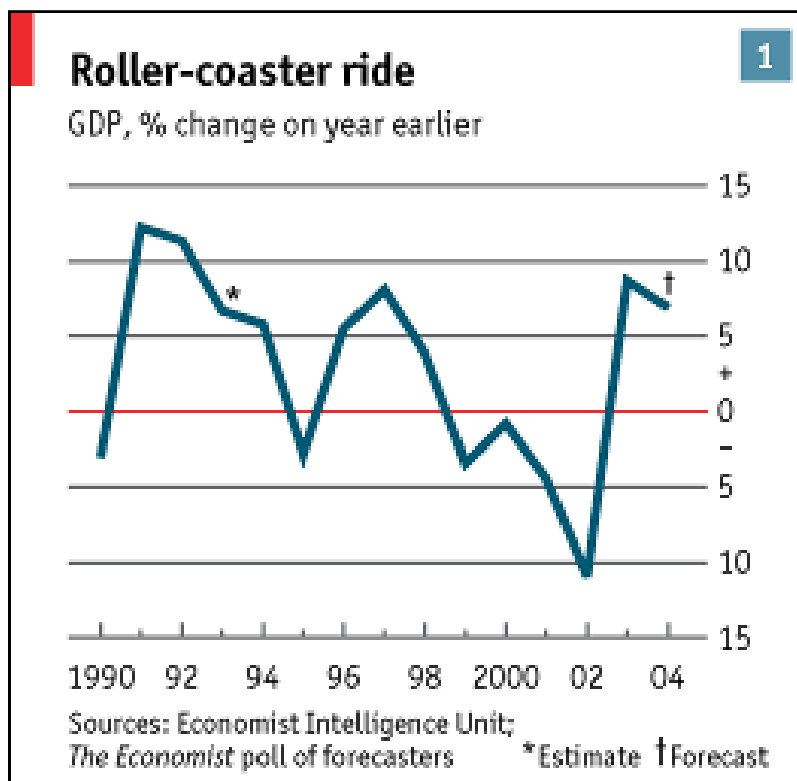
Introductie

Met module 16 zijn wij toegekomen aan de laatste module. In deze module verdiepen we ons in conjuncturele verschijnselen, de wijze waarop de relevante macro-economische grootheden worden geregistreerd en welke vormen van conjunctuurbeleid mogelijk zijn. Aan de hand van de economie van een concreet land, in dit geval Argentinië, bekijken we concreet welke economische schommelingen een land kunnen treffen, hoe daarop gereageerd kan worden en wat de gevolgen van deze reacties kunnen zijn voor de economie van het land.

- 1 In deze paragraaf worden conjunctuurindicatoren geïntroduceerd, wordt de samenhang tussen een aantal van deze indicatoren onderzocht en wordt dieper ingegaan op de verschijnselen inflatie, buitenlandse handel en begrotingstekort. Aan de hand van onderzoeksvragen wordt een deel van de relevante theorie in kaart gebracht. Bovendien wordt nagegaan wat de onderzochte verschijnselen in de Argentijnse situatie betekenden.
- 2 In paragraaf 2 wordt dieper ingegaan op de oorzaken van de Argentijnse crisis en worden de invloed van de arbeidsmarkt, van de wisselkoers en van de omvang van de buitenlandse schuld onderzocht.
- 3 Tot slot worden in deze paragraaf instrumenten van economisch beleid besproken. Achtereenvolgens komen inflatiebestrijding, begrotingsbeleid, monetair beleid en wisselkoersbeleid aan de orde. In analyses wordt de theoretische achtergrond steeds kort uiteen gezet.

1. Goede en slechte tijden in de economie

In de economie worden perioden van snelle economische groei afgewisseld met perioden van weinig groei of zelfs een daling van de productie. Een extreem voorbeeld daarvan is Argentinië dat sinds 1990 een opvallend beeld van deze perioden met hoogconjunctuur en laagconjunctuur of zelfs economische crisis laat zien, zoals uit de volgende figuur blijkt.

Het GDP (bbp) dat in 1991 nog meer dan 10 procent groeide, kende vanaf 1998 een periode van vier jaar met negatieve groei, waarbij het dieptepunt van de krimpende economie werd bereikt in 2002. Aan de hand van dit nogal extreme voorbeeld van goede en slechte tijden wordt in deze module een aantal macro-economische grootheden en verbanden behandeld. Steeds wordt geprobeerd de link te leggen tussen de gehanteerde begrippen en hun betekenis in de Argentijnse werkelijkheid.

1.1 Economische indicatoren en de conjunctuur

Opdracht 1.1*

1. Vul voor Argentinië de volgende tabel in met behulp van de zes grafieken uit bron 1 van het bronnenboek

Tabel 1

Indicator	Laagste waarde: omvang en datum	Hoogste waarde: omvang en datum	Gaat het economische goed bij een stijgende of bij een dalende grafiek?

2. Concludeer uit tabel 1 welke economische verschijnselen indicatoren zijn van goede tijden en welke van slechte tijden. Beargumenteer je conclusie.
3. In welke perioden tussen 1996 en 2008 is er sprake van goede tijden en in welke van slechte tijden? Motiveer het antwoord.
4. Welke indicator geeft naar jouw mening de beste informatie over de ontwikkeling van de economie van een land? Motiveer het antwoord.
5. Verklaar het verband tussen het bbp en de werkloosheid.
6. Verklaar het verband tussen de binnenlandse inflatie en de import.

Opdracht 1.2* De conjunctuurklok

1. Lees de informatie over de conjunctuurklok van het CBS in het bronnenboek (bron2)
Zie voor de volgende vragen: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/conjunctuur/publicaties/conjunctuurbericht/inhoud/conjunctuurklok/conjunctuurklok2.htm>
2. Kies vier indicatoren en beschrijf wat er gebeurt in 2000 en in 2003.
3. Geef op basis van deze vier indicatoren globaal aan hoe de Nederlandse economie zich ontwikkelde in de periode 2000 – 2003.

Analyse

De *bezettingsgraad* is een andere indicator waaraan je kunt zien in welke fase de conjunctuur van een land zich bevindt en hij geeft een idee over de waarschijnlijke ontwikkeling van de conjunctuur. De bezettingsgraad geeft weer welk deel van de productiecapaciteit daadwerkelijk wordt ingeschakeld voor productie.

Een andere indicator voor de conjunctuur is de *economische groei*: de productie in een land neemt toe, want er worden in totaal meer goederen en diensten geproduceerd. Aangezien de waarde van het binnenlands product gelijk is aan de waarde van het binnenlands inkomen¹, gaat een toename van de productie gepaard met een even grote toename van het inkomen. Er moet echter onderscheid worden gemaakt tussen *nominale* en *reële* economische groei.

¹ alle inkomen ontstaat immers bij de verdeling van de productiewaarde

Met economische groei wordt de procentuele groei van het reële bbp bedoeld ten opzichte van de voorgaande periode (meestal een jaar). Daarnaast moet de *feitelijke* groei van het bbp worden onderscheiden van de *trendmatige* groei van het bbp.

Opdracht 1.3

1. Geef een duidelijke beschrijving van het verschil tussen nominale en reële economische groei.
2. Geef een duidelijke beschrijving van het verschil tussen de trendmatige groei en de feitelijke groei van het bbp. Zie ook: <http://www.economische-begrippen.nl/>
3. Vul in onderstaand schema in of de bezettingsgraad stijgt of daalt als de feitelijke groei boven de trendmatige groei ligt.

1.2 Waarom zijn stijgende prijzen een probleem?

Eind jaren tachtig van de vorige eeuw kampte Argentinië ook met hyperinflatie. Van hyperinflatie is sprake, wanneer de kosten van levensonderhoud dagelijks stijgen. Een inflatie van meer dan 50 procent per maand is vanuit sociaal oogpunt een zeer destructief verschijnsel voor individuen en voor de maatschappij als geheel. Een overheid reageert op een dergelijke waardedaling van het geld in het algemeen door meer nullen aan het papiergeld toe te voegen, maar dit is op den duur geen oplossing. Uiteindelijk raakt het geld zijn rol van ruilmiddel, rekeneenheid en opspaar middel volledig kwijt. Ruilhandel wordt dan steeds normaler en onofficiële vormen van geld, zoals sigaretten, beginnen het officiële geld te vervangen.

Zie voor hyperinflatie in Argentinië en opdracht 1.4 bron 3 in het bronnenboek.

Opdracht 1.4 Hyperinflatie

De verandering in de kosten van levensonderhoud blijkt uit de consumentenprijzen. Deze stegen het meest in 1989.

1. Toon aan dat bij een jaarlijkse inflatie van 3079,8 % de kosten van levensonderhoud *per dag* minder dan 1 procent stijgen

Begin januari 1989 kostte een brood 0,65 peso. Dit bedrag van 0,65 peso noemen we de *nominale* waarde.

2. Bereken hoeveel eind december 1990 voor een brood betaald moest worden als de broodprijs in dezelfde mate was gestegen als de consumentenprijzen.

De koopkracht van het geld geeft aan wat je voor je geld kunt kopen en wordt de reële waarde van het geld genoemd.

3. Bereken hoeveel broden je eind december 1990 nog kon kopen voor 0,65 peso.

January 2nd, 2010

De Argentijnse economische analist Adrian Salbuchi heeft al drie keer het instorten van het economische systeem en ook het ontstaan van hyperinflatie in zijn eigen land meegemaakt:

Voor een hedendaagse Argentijnse peso koop je nauwelijks een buskaartje in het centrum van Buenos Aires. Maar als je teruggaat naar 1970, dan zou je er heel Argentinië wel 3 tot 4 keer mee kunnen opkopen. Waarom? Omdat wij sinds januari 1970 al vier enorme monetaire veranderingen hebben meegemaakt, waarbij er in totaal 13 nullen van onze valuta zijn afgehaald. Dat betekent dat een hedendaagse peso in die tijd 10 biljoen peso's waard zou zijn, en daar zou je toen dus heel Argentinië 3 of 4 keer mee kunnen opkopen. Dat is pas inflatie! Het is zelfs hyperinflatie.

Bron: <http://www.beurs.com/tag/hyperinflatie/>

4. Lees bron 4 "De illusie van de euro".
5. Was er ook sprake van geldillusie in Argentinië in de periode van hyperinflatie? Motiveer het antwoord.

Opdracht 1.5*

Om het probleem van stijgende prijzen te kunnen analyseren, moeten we de verschillende aspecten van inflatie onderzoeken. In dit onderzoek moet een antwoord worden gevonden op de volgende deelvragen. Hierbij moet gebruik worden gemaakt van de relevante paragrafen in de lesbrieven.²

In het onderzoeksverslag (per groep) moeten de volgende punten aan de orde komen:

- Wat wordt in de economie verstaan onder inflatie?
- Beschrijf hoe inflatie wordt gemeten.
- Hoe hoog is de inflatie op dit moment in Nederland?
- Door welke oorzaken kan inflatie ontstaan?
- Beschrijf de nadelen van inflatie.

Opdracht 1.6

1. Lees het artikel: *Vader van Maxima verliest pensioen uit tijd dictatuur* (bron 5).
2. Wie heeft er voordeel bij inflatie? Iemand die over 5 jaar een vast bedrag als pensioen krijgt of iemand die over 5 jaar een schuld moet aflossen?

Stel dat Jorge Zorreguieta begin 2009 het maximale pensioen van 1300 euro ontving.

3. Bereken hoe hoog zijn pensioen in euro's begin 2008 was als het pensioen *waardevast* was (zie bron 5 en 6)

Veronderstel dat in 2008 de gemiddelde inkomensstijging 8 procent was

4. Bereken hoe hoog zijn pensioen begin 2008 was als het pensioen *welvaartsvast* was geweest.

² Relevante paragrafen worden genoemd in de docentenhandreiking

Opdracht 1.7 Inflatie: laag, maar hoe laag?

Begin 2005 maakte het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) bekend dat de inflatie in Nederland in 2004 was uitgekomen op 1,2%. In 15 jaar was de inflatie niet zo laag geweest. Die lage inflatie werd volgens het CBS veroorzaakt door de conjuncturele situatie waarin de Nederlandse economie zich in 2004 bevond en door de ontwikkeling van de koers van de euro in dat jaar.

1. Was er volgens het CBS in 2004 sprake van hoogconjunctuur of van laagconjunctuur in Nederland? Verklaar het antwoord.
2. Was er volgens het CBS in 2004 sprake van een stijgende of van een dalende koers van de euro? Verklaar het antwoord.

Inflatie wordt gemeten met de consumentenprijsindex (CPI). De CPI meet de prijsverandering van een aantal productgroepen. Van sommige productgroepen steeg in 2004 de prijs, van andere daalde de prijs (zie tabel A)

	productgroepen	wegingsfactor (%)	prijsverandering (%)
gestegen prijs	Wonen, vervoer, overig	79	+2,3
gedaalde prijs	voeding, kleding	21	

3. Bereken de procentuele prijsdaling van de productgroep ‘voeding, kleding’ (in ten minste één decimaal).

Het CBS publiceert naast de CPI nog twee andere prijsindices (zie Tabel B):

- De afgeleide consumentenprijsindex waarin het prijseffect van indirecte belastingen en subsidies is geëlimineerd (CPI-afgeleid). Deze prijsindex wordt gebruikt bij de cao-onderhandelingen.
- De volgens normen van de Europese Unie (EU) geharmoniseerde consumentenprijsindex (HICP). Deze prijsindex wordt gebruikt om de inflatie in Nederland te vergelijken met die in de andere landen van de EU.

Tabel B

prijsindices (basisjaar: 2000)	2003	2004
CPI	109,9	111,2
CPI-afgeleid	108,4	109,3
HICP	110,5	112,0

Stel dat de CPI-afgeleid in 2004 uitsluitend afwijkt van de CPI door een verandering van de tarieven voor de indirecte belastingen.

4. Zijn de tarieven voor de indirecte belastingen in 2004 gestegen of gedaald ten opzichte van 2003? Verklaar het antwoord met een berekening.
5. Geef een verklaring voor het gebruik van de CPI-afgeleid bij de cao onderhandelingen in plaats van de CPI.

Volgens Tabel B is de inflatie in Nederland in 2004 op basis van de HICP 1,4%.

Deze inflatie verschilt van de inflatie op basis van de CPI.

6. Geef een verklaring voor dit verschil.

Analyse

De overheid streeft naar een stabiel prijsniveau en wil daarom geen prijsstijgingen (inflatie), maar ook geen prijsdalingen (deflatie). De oorzaken van inflatie zijn divers en hebben te maken met de vraagkant van de economie (bestedingsinflatie) en met de aanbodkant van de economie (kosteninflatie). Het CPI is in Nederland de maatstaf voor de inflatie. Het CPI is een gewogen gemiddeld prijsindexcijfer van een pakket van goederen en diensten. Als de prijzen stijgen, kun je met dezelfde hoeveelheid geld minder goederen kopen. Dit betekent dat de koopkracht (*reële waarde*) van het inkomen daalt. Inflatie die gedurende langere tijd hoger is dan in het buitenland tast de concurrentiepositie ten opzichte van het buitenland aan, zowel op de binnenlandse markt als op de wereldmarkt. Een voordeel van inflatie is dat schulden, zoals hypothecaire leningen, *in reële zin* minder waard worden en bij een stijgend nominaal inkomen dus gemakkelijker kunnen worden afgelost. Hyperinflatie betekent een *dagelijkse* stijging van de prijzen, hierdoor gaan consumenten sneller kopen vanwege de snel stijgende prijzen. Het kan ook betekenen dat consumenten overgaan tot een directe ruileconomie gebaseerd op goederen- en dienstenruil in plaats van een indirecte ruileconomie gebaseerd op geld.

1.3 De betekenis van buitenlandse handel

Voor Argentinië zijn de volgende cijfers bekend:

	1990	1995	2000	2005	2008
bbp ³ Argentinië in mld. US \$	98,2	256,4	275,5	172,7	287,2
trade ⁴ in % bbp	15,0	19,7	22,4	22,3	45,0

Bron: World Bank and OECD

Opdracht 1.8

1. Toon aan dat de cijfers van de handelsbalans voor 2008 uit bron 1 in overeenstemming zijn met het percentage van de "trade" in bovenstaande tabel.
2. Bereken met behulp van deze tabel hoeveel procent de gezamenlijke waarde van export en import van Argentinië in 2008 in US \$ hoger is dan in 1990.

Opdracht 1.9*

De handelsbalans registreert de omvang van de buitenlandse handel. De betalingsbalans in bron 1 vermeldt het saldo van de lopende rekening (current account) en dat van de kapitaalrekening (capital account). In deze onderzoeksoopdracht zijn de volgende deelvragen van belang:

- Kom tot gemeenschappelijke omschrijvingen (definities) van de begrippen handelsbalans, lopende rekening, kapitaalbalans en betalingsbalans.

³ De oorspronkelijke cijfers betreffen het bruto nationaal inkomen. Van het verschil met het bbp wordt hier afgezien

⁴ Met "trade" wordt hier de som van export en import van goederen en diensten bedoeld

- Welke schematische samenhang bestaat er tussen handelsbalans, lopende rekening, kapitaalbalans en betalingsbalans?
- Wat is de betekenis van de inkomensrekening?
- Welk verband bestaat er tussen het saldo van de kapitaalrekening en het saldo van de inkomensrekening?
- Welk verband bestaat er tussen het saldo van de lopende rekening en het saldo van de kapitaalrekening?

Uit bron 1 kan de conclusie worden getrokken dat de export en import van Argentinië sinds 2003 zeer sterk zijn toegenomen. Hierbij speelt de wisselkoers een belangrijke rol.

Opdracht 1.10

1. Lees de tekst van bron 7.
2. Beschrijf welke belangrijke maatregel Argentinië nam met betrekking tot de wisselkoers van de peso.
3. Beschrijf de ontwikkelingen van de buitenlandse handel van Argentinië met behulp van bron 1 (de grafieken van de betalingsbalans en de handelsbalans).

Een van de factoren die van invloed zijn op de export en import van een land is de wisselkoers van de valuta van dat land.

De derde onderzoeksopdracht gaat in op de wisselkoers, de wijze waarop de wisselkoers tot stand komt en de invloed die de wisselkoers heeft op de betalingsbalans.

Opdracht 1.11*

In deze onderzoeksopdracht moet worden ingegaan op volgende deelvragen/gebieden:

- Wat is de correcte omschrijving van een wisselkoers?
- Er bestaan verschillende wisselkoerssystemen. Wat zijn hun kenmerken en waarin verschillen ze?
- Vaste en zevende wisselkoersen zijn de belangrijkste wisselkoerssystemen. Beschrijf van beide de voordelen en de nadelen.
- Beschrijf het verband tussen vaste (stabiele) wisselkoersen en de mogelijke groei van de internationale handel.
- Veronderstel dat landen die met elkaar handelen stabiele wisselkoersen hebben. Beschrijf welk probleem ontstaat als de prijsstijgingen in deze landen sterk uiteenlopen.

Analyse

Bij vaste wisselkoersen wordt de koers van een valuta binnen nauwe grenzen gehouden ten opzichte van andere valuta met vaste wisselkoersen. Dreigt de koers buiten die grenzen – *de bandbreedte* – te komen dan gaat de Centrale Bank over tot het kopen of verkopen van de eigen valuta, waarbij bijvoorbeeld dollars worden verkocht of gekocht.

Vaste wisselkoersen hebben als voordeel dat er veel minder risico is in het internationale betalingsverkeer. Dit bevordert de internationale handel. Als een land zijn concurrentiepositie ziet verslechteren door een relatief hoge binnenlandse inflatie kunnen tekorten op de goederen- en dienstenrekening ontstaan. Om deze tekorten op te vangen moet er een overschot zijn op de kapitaalrekening. Dit overschot kan ontstaan door buitenlandse investeringen of beleggingen in dat land, maar zal bij tekorten op de lopende rekening vaker worden gefinancierd door buitenlandse leningen. Hierdoor ontstaat een buitenlandse schuld. Een devaluatie van de eigen valuta kan in dit geval de hoge binnenlandse inflatie compenseren en de concurrentiepositie verbeteren.

Bij een systeem van zwevende wisselkoersen wordt de koers op de valutamarkt bepaald door vraag en aanbod. In theorie heeft de Centrale Bank geen rol bij de totstandkoming van de koers. Het nadeel van zwevende wisselkoersen is het koersrisico dat nu verbonden is aan internationale transacties. Daar staat tegenover dat een tekort op de lopende rekening van land A leidt tot een koersdaling die het tekort terugdringt. De import leidt immers tot aanbod van eigen valuta en vraag naar buitenlandse valuta. De export betekent dat het buitenland zijn valuta aanbiedt en de valuta van land A vraagt. Als de import groter is dan de export zal het aanbod van eigen valuta (is vraag naar buitenlandse valuta) groter zijn dan de vraag naar eigen valuta (is aanbod buitenlandse valuta). De koersdaling van de eigen valuta (= koersstijging buitenlandse valuta) zorgt dan via het prijsmechanisme voor meer evenwicht op de lopende rekening.

Landen met voortdurende tekorten op de lopende rekening kunnen deze financieren met buitenlandse leningen. Via de kapitaalbalans lijkt de betalingsbalans dan weer meer in evenwicht, maar tegelijk bouwt het land een schuld op aan het buitenland.

De omvang van de buitenlandse schuld van Argentinië is sinds 2005 niet spectaculair gedaald, de schuld als percentage van het bbp daalde wel fors.

Tabel 2

	2005	2006	2007	2008	proj.2009
<i>In US-dollars, tenzij anders vermeld</i>					
Totaal buitenlandse schuld	133,045	122,190	135,831	129,468	115,932
<i>In % bbp</i>	72.6%	57.0%	51.7%	39.2%	43.1%
Verplichtingen buitenlandse schuld	10,691	19,650	12,314	14,550	12,319
Aflossingen	7,510	15,257	6,634	8,719	7,724
Rentebetalingen	3,181	4,393	5,680	5,831	4,595

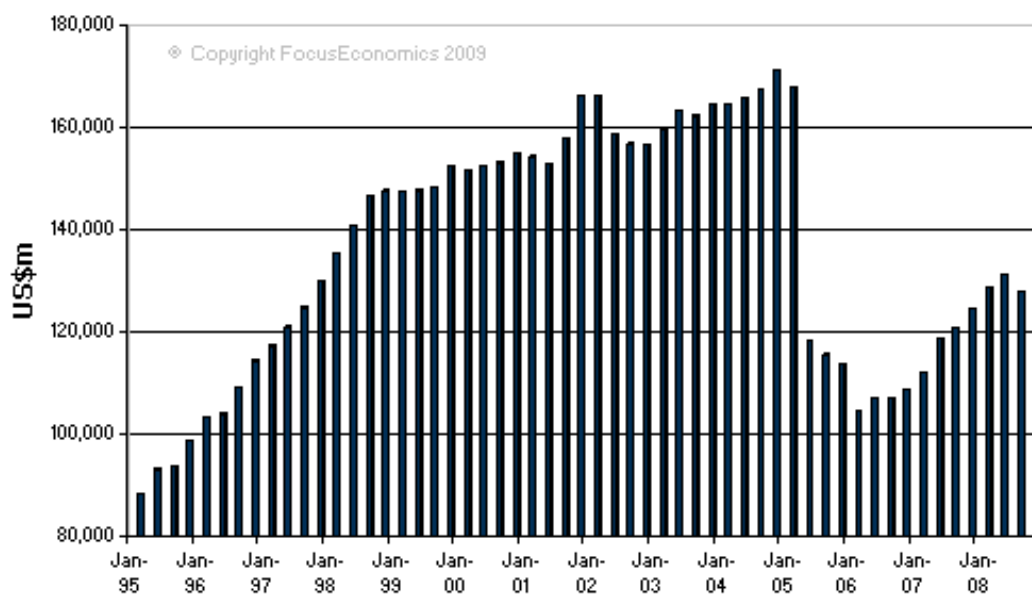
Opdracht 1.12

Het percentage van de buitenlandse schuld is gedaald van 72,6 naar 43,1

1. Verklaar de daling van het percentage van de buitenlandse schuld.
2. Beschrijf op welke manier je kunt berekenen in welk jaar het bbp in Argentinië het hoogst was.
3. Bereken voor 2006 het percentage van het bbp dat nodig is om aan de verplichtingen van de buitenlandse schuld te voldoen.

Een buitenlandse schuld is voor de meeste landen ook een schuld in buitenlandse valuta. Voor de rentebetalingen en aflossingen zijn dan ook buitenlandse valuta nodig. Deze worden in het algemeen verdiend via de export. Vaak worden dan ook de jaarlijkse verplichtingen die voortvloeien uit de buitenlandse schuld uitgedrukt als percentage van de export.

Buitenlandse schuld Argentinië 1995 - 2008

Veronderstel dat van de buitenlandse schuld jaarlijks 10 procent moet worden betaald aan rente en aflossing.

4. Bereken, uitgaande van januari 2005, welk deel van de export van goederen dat jaar gebruikt moet worden voor de verplichtingen van de buitenlandse schuld. Gebruik hierbij ook bron 8.
5. Beschrijf, met argumenten, de invloed die dit heeft op de ontwikkeling van de Argentijnse economie.
6. Onderzoek de oorzaak van de plotselinge daling van de buitenlandse schuld in de loop van 2005.

1.4 Het tekort van de overheid

In Nederland heeft de centrale overheid de regie over de begrotingspolitiek. Daarmee is zij in Nederland als enige verantwoordelijk voor de overheidsfinanciën. In Argentinië is dat anders. De lagere Argentijnse overheden hebben zelfstandig invloed op de eigen financiën. Zo kunnen lagere overheden zelf geld op de kapitaalmarkt lenen om hun begrotingstekort te dekken. In de periode van 1992 tot 2001 liepen in Argentinië de overheidstekorten flink op, vooral door de tekorten van de provincies. Hierdoor steeg de staatsschuld tussen 1993 en 1998 in procenten van het bbp met ruim 12 procentpunt. Terwijl het bbp van 1993 tot 1998 een sterke groei doormaakte, steeg de overheidsschuld van \$ 80 miljard tot \$ 124 miljard.

Tabel 3

Argentinië	1993	1994	1995	1996	1997	1998	2000	2005	2006
Begrotingstekort in % bbp	-0,2	-1,7	-3,4	-3,3	-2,1	-2,1	-3,3	+1,0	+1,4
Staatsschuld in % bbp	29,2	31,1	35,9	37,7	38,9	41,4	- ⁵	61,6 ⁵	- ⁵

Opdracht 1.13*

In het vierde onderzoek staan het begrotingstekort, het financieringstekort en de staatsschuld centraal. In het onderzoeksverslag moet de inhoud van en de samenhang tussen deze begrippen duidelijk worden. Lees daarvoor eerst bron 9.

De volgende punten moeten in het verslag worden opgenomen

- Wat is een begrotingstekort en hoe groot is het in 2010 in Nederland
- Welk verschil bestaat er met het financieringstekort
- Hoe financiert de overheid het begrotingstekort
- Hoe ontstaat de staatsschuld, waardoor wordt de jaarlijkse groei van de staatsschuld bepaald en waarom is het terugdringen van de staatsschuld zo moeilijk.

Opdracht 1.14

1. Lees in bron 10 het artikel 'De Verenigde Staten is failliet'.

Middelkoop is het niet eens met de oplossing die de VS kiezen voor hun begrotingstekort.

2. Beschrijf de oplossing die de VS, volgens Middelkoop, kiezen.

⁵ Schatting /betrouwbare cijfers ontbreken

3. Beschrijf de oplossing die Middelkoop voorstelt.

Analyse

Een begrotingstekort betekent dat de overheid van een land meer uitgaven heeft dan inkomsten. De overheid kan dat alleen doen als ze geld leent. Ze doet dit vooral door middel van het uitgeven van staatsobligaties.

Staatsleningen moeten niet alleen worden afgelost, jaarlijks moet er ook rente worden betaald. Zolang de overheid tekorten heeft, moet ze óók de aflossingen betalen uit nieuwe leningen.

Het begrotingstekort is dan het jaarlijkse tekort inclusief de aflossingen en geeft de financieringsbehoefte van de overheid aan. Landen met grote overheidstekorten lopen het risico dat de kapitaalmarkten niet langer bereid zijn die tekorten te financieren tegen de geldende rente. Voor deze landen wordt dan een hogere rente berekend, wat hun financieringsprobleem alleen maar groter maakt. In extreme gevallen moet de overheid van een land zelfs staatsleningen uitschrijven in een valuta waarin de internationale markten wel vertrouwen hebben. Voor Argentinië betekende dat in het verleden dat de staatsleningen in US-dollars luidden. Toen de vaste koers van de peso tegenover de US-dollar werd beëindigd en de koers van de peso daalde, nam de overheidsschuld in eigen valuta (peso) sterk toe. Het aflossen van dergelijke staatsschuld gaat dan gepaard met grote binnenlandse offers.

Het verminderen van een begrotingstekort betekent vaak een combinatie van hogere belastingen en bezuiniging op overheidsvoorzieningen. Hier is sprake van ruilen over de tijd. Het tekort van de overheid werd niet gecompenseerd door een voldoende particulier spaarsaldo. De binnenlandse welvaart is in het verleden voor een deel gefinancierd met leningen. Nu komt de tijd van terugbetalen en moet een deel van de welvaart worden ingeleverd.

1.5 De macro-economische samenhang

We hebben hiervoor een aantal economische indicatoren afzonderlijk onder de loep genomen. De verschillende indicatoren reageren echter ook op elkaar. Hoe de indicatoren samen hangen onderzoeken wij in deze paragraaf.

Welke verbanden zijn te ontdekken in de Argentijnse situatie. In de volgende schema's zijn oorzaken en gevolgen weergegeven.

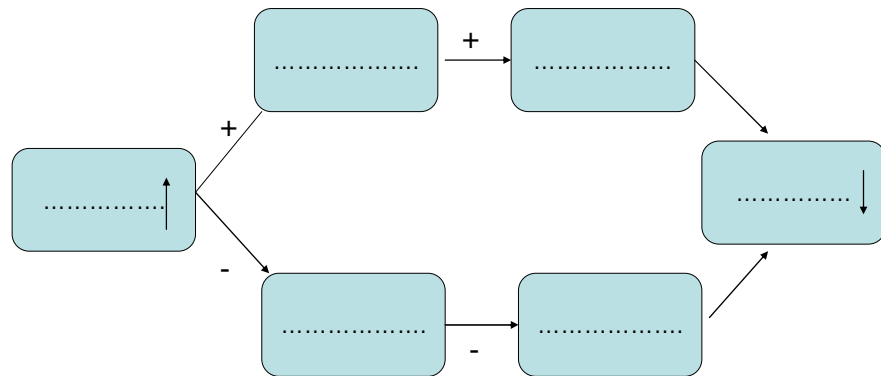
Opdracht 1.15

1. Vul onderstaand schema's op de juiste wijze in.
2. Onderzoek en beschrijf voor Argentinië de volgende oorzaak-gevolg relaties:
 - Wisselkoers en inflatie
 - Inflatie en saldo lopende rekening

Als de grafieken van bron 1 op elkaar zouden worden gelegd, worden samenhangen tussen de economische grootheden zichtbaar.

3. Geef een zo volledige mogelijke beschrijving van deze samenhangen.

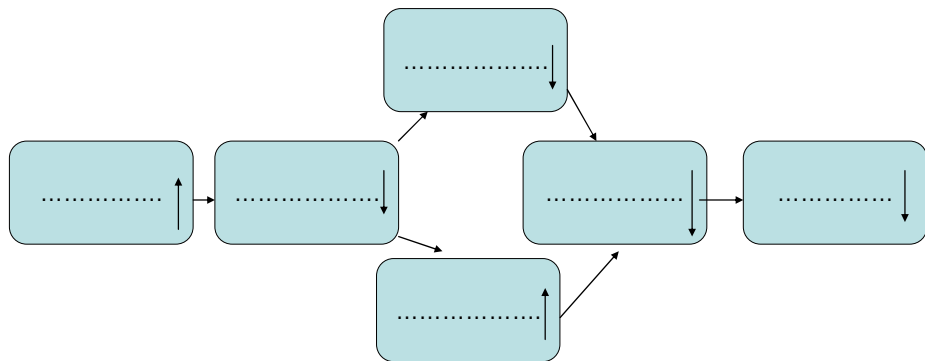
Relatie inflatie en wisselkoers

Vul in op de juiste plaats:

Kies uit inflatie, wisselkoers, export, import, vraag naar eigen munt op valutamarkt, aanbod van eigen munt op valutamarkt

Relatie wisselkoers en werkgelegenheid

Vul in op de juiste plaats:

Kies uit wisselkoers, export, import, binnenlandse productie, internationale concurrentiepositie en werkgelegenheid

2. De economie in crisis: Argentinië in 1999-2002

In deze paragraaf wordt met behulp van de conjunctuurindicatoren dieper ingegaan op de goede en, vooral, slechte tijden in Argentinië. In de periode 1999 – 2002 ontstond daar een echte crisissituatie, die ook politiek voor veel onrust en verwarring zorgde. Aan de hand van de Argentijnse problemen zoeken we naar *de oorzaken* van de diepe recessie die dat land trof.

2.1 Door welke factoren ontstond de Argentijnse crisis?

Bron 11 geeft verder inzicht in de grote macro-economische problemen die Argentinië vooral in deze periode had. In deze paragraaf worden antwoorden gezocht op bovenstaande vraag.

In bron 11 worden onder andere de volgende oorzaken genoemd:

- een slecht functionerend belastingsysteem en inadequate begrotingspolitiek
- de sociaaleconomische structuur
- de overwaardering van de peso
- de omvang van de buitenlandse schulden

Bovendien blijken landen met een stabiele regering, die kan vertrouwen op brede steun van de bevolking, beter in staat tegenvallers het hoofd te bieden. Wat dat betreft hadden de Argentijnen het niet getroffen toen de crisis uitbrak.

Opdracht 2.1*

1. Lees bron 11 en maak een korte samenvatting van de wijze waarop bovenstaande factoren hebben bijgedragen aan de Argentijnse crisis.
2. Beschrijf hoe het komt dat een overheid in crisistijd minder inkomsten ontvangt.
3. Beschrijf waardoor de inkomsten in Argentinië nog eens extra tegenvielen.
4. Beschrijf om welke redenen een overheid in crisistijd meer geld uitgeeft.
5. Gebruik de antwoorden op de vragen 2 en 4 om te verklaren hoe in crisistijd de daling van de geaggregeerde vraag (is totale bestedingen) automatisch (dus zonder overheidsingrijpen) afgeremd wordt.

Een land in problemen verliest het vertrouwen van internationale beleggers. Dit komt tot uiting in kapitaalvlucht en een daarmee gepaard gaande afname van de geldhoeveelheid.

Zoals eerder bleek kwam de achteruitgang van de Argentijnse economie in de periode 1999-2002 tot uitdrukking in het verloop van een aantal macro-economische variabelen. Ook de saldi van de overheidssector en van de lopende rekening ondervonden de invloed van deze gebeurtenissen.

Opdracht 2.2

Op macro-economisch niveau bestaat er een verband tussen het particuliere spaarsaldo, het overheidssaldo en het saldo op de lopende rekening.

1. Beschrijf dit verband met behulp van de bekende symbolen.

2. Onderzoek of het saldo op de Argentijnse lopende rekening in het jaar 2002 positief of negatief was. Geef een verklaring voor dit saldo.

In 2002 was er in Argentinië sprake van een tekort van de overheidssector van 3% van het bbp.

3. Wat betekent dit, met de informatie die je bij vraag 2 gevonden hebt, voor het Argentijnse particuliere spaarsaldo? Motiveer het antwoord.

De sociaal-economische structuur

Doorgaans heeft een inkrimping van de economie gevolgen voor de omvang van de werkgelegenheid en daarmee van de werkloosheid. Dit gold ook voor Argentinië, zoals uit de grafiek van het werkloosheidspercentage (zie bron 1) blijkt, waarbij de werkloosheid opliep tot boven de 20 procent. De sterke positie van de vakbonden en van de werknemers die ze vertegenwoordigden speelt hier een belangrijke rol.

Opdracht 2.3* De Argentijnse arbeidsmarkt

Doorgaans heeft een inkrimping van de economie gevolgen voor de omvang van de werkgelegenheid en daarmee van de werkloosheid. Dit gold ook voor Argentinië, zoals uit de grafiek van het werkloosheidspercentage (bron 1) blijkt. Lees in bron 11 de informatie over de sociaaleconomische structuur van Argentinië, die heeft bijgedragen aan het ontstaan van de crisis van 2001 en beantwoord onderstaande vragen.

1. Beschrijf hoe een weinig flexibele arbeidsmarkt tot werkloosheid kan leiden.

In de tekst wordt gesproken over de belangrijke rol die de vakbonden speelden bij het in stand houden van een weinig flexibele arbeidsmarkt in Argentinië.

2. Leg uit welke rol zij speelden en welke gevolgen dit voor de vraag naar arbeid had.

In Argentinië laten werkgevers de bestaande werknemers liever overuren maken dan nieuwe mensen aan te nemen. Ook als er dus vraag naar arbeid is, heeft dat geen invloed op de werkloosheid

3. Verklaar dit met de kennis die je hebt over de rol van de vakbonden.

Volgens de neoklassieke leidt een daling van de vraag naar arbeid tot een lager loon en tot lagere werkgelegenheid. Het omgekeerde geldt voor een stijging van de vraag naar arbeid. Mensen die werkloos zijn, zijn dit uit vrije wil: ze willen niet werken voor het geldende loon dat in het marktevenwicht geldt. In onderstaande grafiek wordt deze situatie grafisch weergegeven.

Als je mensen meer uren laat werken is het risico dat de arbeidsproductiviteit daalt.

4. Geef hiervoor de verklaring
5. Welke invloed zal een daling van de arbeidsproductiviteit volgens de neoklassieke theorie op de hoogte van de lonen hebben? Motiveer het antwoord.

Volgens de neoklassieke theorie zouden de lonen in Argentinië kunnen dalen, want er is genoeg arbeidsaanbod die de vraag kan vervullen.

6. Hoe kan een daling van het loon leiden tot een verdere vergroting van de werkloosheid?

De neoklassieke theorie blijkt alleen op lange termijn te gelden. Op korte termijn fluctueert de werkgelegenheid en zijn de lonen nagenoeg stabiel. Dit wordt *loonstarheid* genoemd.

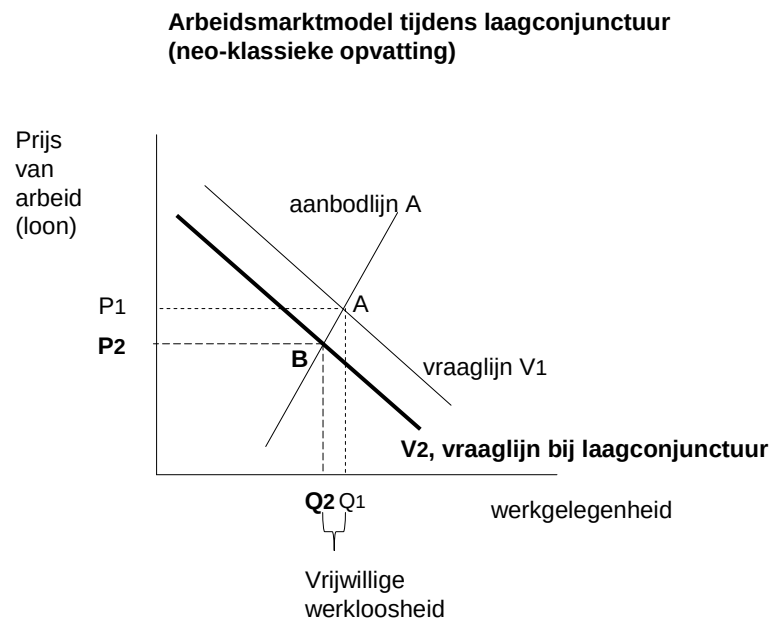
7. Leg uit hoe volgens de neoklassieke theorie op lange termijn weer marktevenwicht ontstaat.

De rol die de loonstarheid speelt, zoals in Argentinië, komt in de volgende analyse uitvoerig aan bod bij het verklaren van onvrijwillige werkloosheid tijdens een recessie.

Analyse Loonstarheid (1)

Bij een conjuncturele neergang blijken in werkelijkheid hoeveelheden veel meer te veranderen dan prijzen. Dit geldt bijvoorbeeld voor het bbp, de werkgelegenheid en de werkloosheid. Inflatie en lonen veranderen echter nauwelijks.

Dit is niet in overeenstemming met de klassieke visie waarin een daling van de vraag naar arbeid zowel tot lagere lonen als een lagere werkgelegenheid leidt. Het evenwicht verschuift van A naar B. Er ontstaat alleen (extra) vrijwillige werkloosheid ($Q_1 - Q_2$) van degenen die voor het geldende loon (P_2) niet willen werken. Zie onderstaande figuur.

Analyse Loonstarheid (2)

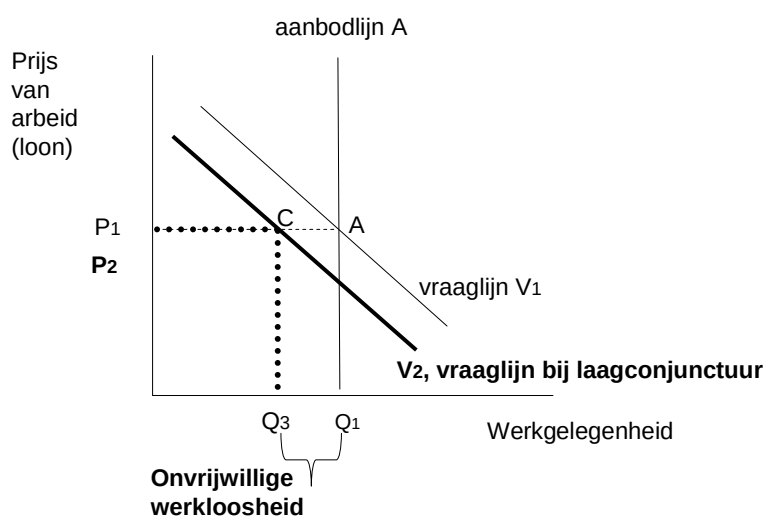
De werkelijkheid kan in de klassieke zienswijze alleen verklaard worden als wordt uitgegaan van een aanbodcurve van arbeid die bijna horizontaal verloopt. Het arbeidsaanbod zou dan sterk elastisch zijn. Alleen dan leidt een recessie vooral tot een daling van de werkgelegenheid en nauwelijks tot lagere lonen.

Uit onderzoek blijkt echter dat het arbeidsaanbod op kortere termijn in hoge mate inelastisch is. Een daling van de vraag naar arbeid zou volgens de klassieken in dat geval moeten leiden tot een forse loondaling. Maar dat gebeurt in werkelijkheid niet.

Een verklaring voor deze tegenspraak tussen theorie en werkelijkheid kan mogelijk worden gevonden als er van uit wordt gegaan dat de lonen star zijn en niet snel reageren op veranderingen in de vraag naar arbeid. In combinatie met een inelastisch arbeidsaanbod op korte termijn leidt een lagere vraag naar arbeid dan niet tot lagere lonen, maar alleen tot minder banen. Er ontstaat nu onvrijwillige werkloosheid (zie Q_1 - Q_3 in onderstaande figuur). Mensen willen werken tegen het geldende loon, maar kunnen geen werk vinden.

Op langere termijn zijn de lonen niet meer star en is ook het arbeidsaanbod niet meer inelastisch. In dat geval werkt het marktmechanisme weer. Bij die langere termijn moet dan wel gedacht worden aan meer dan drie jaar.

**Arbeidsmarktmodel tijdens laagconjunctuur
(werkelijke situatie op korte termijn)**

De koers van de peso en “de currency board”

In 1991 werd in Argentinië een currency board ingesteld (bron 7 en 11). Van een currency board is sprake wanneer een monetaire instelling wettelijk verplicht is te zorgen voor:

- Een vaste wisselkoers ten opzichte van een bepaalde buitenlandse valuta;
- Een binnenlandse geldhoeveelheid die voor honderd procent gedekt is door reserves in de desbetreffende buitenlandse valuta.

In het verleden wilden landen die pas zelfstandig geworden waren vaak hun eigen valuta koppelen aan de valuta van het oorspronkelijke moederland om op die manier te profiteren van het vertrouwen in de sterke valuta van het moederland. In het verleden was het Engelse pond de meest gebruikte ankervaluta, ook de US-dollar en de euro (ten opzichte van enkele Oost-Europese landen) vervullen tegenwoordig soms die rol. In Argentinië werd in 1991 de Centrale Bank verplicht de peso tegen een vaste koers om te wisselen voor de dollar, in de verhouding 1 peso is 1 dollar.

Opdracht 2.4

Door gebrek aan vertrouwen in de peso was er in Argentinië een kapitaalvlucht ontstaan, waarbij het kapitaal veiligheid zocht bij de US-dollar.

1. Welk effect had deze kapitaalvlucht op het saldo van de kapitaalrekening van Argentinië. Motiveer het antwoord.
2. Beschrijf op welke wijze gebrek aan vertrouwen in de peso tot een daling van de koers van de peso ten opzichte van de US-dollar kan leiden.

Het doel van de currency board was het herstel van het vertrouwen in de peso. Dat herstel bleek uit de daling van de inflatie. De inflatie in Argentinië daalde van 200 procent *per maand* in 1989 tot ongeveer 4 procent in de jaren negentig.

3. Leg uit dat een herstel van vertrouwen in de peso tot een daling van de inflatie kan leiden.
4. Beschrijf met behulp van bron 11 wat de nadelen van het currency boardbeleid zijn.

AnalyseCurrency board en inflatie

De appreciatie van de peso als gevolg van de duurder wordende US-dollar was het gevolg van de currency board. Toch had de currency board ook voordelen. De inflatie, die ooit 4000 procent bedroeg, daalde tot onder de 10 procent. Een van de oorzaken hiervan was dat onder de currency board de begrotingstekorten van de overheid niet meer mochten worden gefinancierd door de centrale bank. Als de centrale bank overheidstekorten dekt door staatsobligaties te kopen, verleent ze de overheid daarmee financiële middelen. Dit wordt monetaire financiering genoemd, de geldhoeveelheid neemt in zo'n geval toe. Omdat onder de currency board iedere peso gedekt moest zijn door dollars, kon en mocht de centrale bank de overheid niet te hulp schieten. De overheid was nu gedwongen haar tekorten terug te dringen of tekorten in het buitenland te financieren, voor zover de Argentijnen zelf daar niet voor voelden.

Het verband tussen de geldhoeveelheid en de inflatie wordt vaak in eenvoudige vorm weergegeven met de verkeersvergelijking van Irving Fisher: $MV = PT$ ⁶.

⁶ Ook bekend als $MV_Y = pY$, waarin V_Y de inkomensomloopsnelheid van het geld is en Y het reële binnenlands inkomen

Irving Fisher

Hierin is M de geldhoeveelheid, V de omloopsnelheid van het geld (het aantal keren dat het geld gemiddeld in een periode van hand tot hand gaat), P het prijsniveau en T het volume van de tot stand gekomen transacties. Volgens Fisher zal op den duur een toename van de geldhoeveelheid M altijd leiden tot een stijging van het prijspeil. V is op korte termijn redelijk constant en T zal slechts tijdelijk kunnen stijgen. Bovendien ondermijnt een toename van de geldhoeveelheid het vertrouwen in het geld.

De currency board droeg dus bij tot minder inflatie omdat de groei van de geldhoeveelheid in de hand werd gehouden.

Opdracht 2.5 Overwaardering van de peso

Zoals uit de bronnen 7 en 11 blijkt, was de peso feitelijk overgewaardeerd door de koppeling met de dollar. De dollar apprecieerde op grond van de sterke Amerikaanse economie en de peso ging daarin mee, terwijl deze appreciatie voor de peso nergens op gebaseerd was.

1. Beargumenteer met behulp van de bronnen 7 en 11 dat de appreciatie van de peso niet door de economische ontwikkeling werd gesteund.
2. Beschrijf het gevolg dat de koppeling tussen de peso en de Amerikaanse dollar had voor de betalingsbalans van Argentinië.

De voortdurende waardedaling van de Braziliaanse munt in 1997 en 1989 en de devaluatie in 1999 vergroten de problemen voor Argentinië in belangrijke mate.

3. Beschrijf het effect van de waardedaling van de Braziliaanse munt op de lopende rekening van Argentinië.
4. Beschrijf waarom een evenwichtige betalingsbalans van belang is bij een systeem van vaste wisselkoersen.

Opdracht 2.6 Buitenlandse schulden

In bron 11 wordt een onevenwichtige samenstelling van de internationale geldstromen genoemd als één van de oorzaken van de crisis in Argentinië in 2001.

Beschrijf op basis van de economische theorie welke gevolgen de onevenwichtige samenstelling van de internationale geldstromen gehad heeft voor:

1. de voorraad buitenlandse betaalmiddelen (de internationale valuta-reserves)
2. de omvang van de buitenlandse schuld van Argentinië
3. de hoogte van de te betalen rente op de *nationale* schuld

Analyse **Buitenlandse schuld**

Er is een duidelijk onderscheid tussen de overheidsschuld en de buitenlandse schuld. De overheidsschuld is in feite een schuld van de belastingbetalers van een land aan de houders van staatsobligaties. Zij wordt onder normale omstandigheden uitgegeven in de eigen valuta van het land. Een deel van de schuld is vaak in handen van buitenlandse beleggers. Zij lopen dus een koersrisico op het moment dat de schuld wordt afgelost.

Een buitenlandse schuld is een schuld van overheid, publiek en banken in eigen land aan overheden, banken, instellingen, bedrijven of gezinnen in een ander land. Als een deel van de staatsschuld in handen is van buitenlanders beleggers vallen staatsschuld en buitenlandse schuld voor dat deel samen.

Omdat Argentinië in het verleden herhaaldelijk problemen heeft gehad met het aflossen van de staatsschuld hadden veel buitenlandse beleggers hun vertrouwen in de Argentijnse munt, onder welke naam ook, verloren. De Argentijnse overheid was daarom genoodzaakt haar staatsleningen uit te schrijven in US-dollars. Dat betekende dat zij ook het koersrisico liep van een daling van de peso.

Toen de peso werd gekoppeld aan de US-dollar nam het risico voor beleggers af, omdat de koers van de peso door de currency board werd gegarandeerd.

Een combinatie van blijvende begrotingstekorten, de appreciatie van de peso aan de hand van de US-dollar en de devaluatie van de Braziliaanse munt leidden tot een zo sterke toename van de buitenlandse schuld dat het buitenland zijn vertrouwen in de currency board begon te verliezen en steeds minder bereid was de tekorten van Argentinië te financieren. Toen op grote schaal een vlucht uit de peso ontstond, bleek het onmogelijk voor de centrale bank van Argentinië aan de opvragingen in dollars te voorzien en moest de peso worden gedevalueerd. Zie de grafiek van de peso in 2001 in bron 1

3. Economische problemen. Zijn er ook oplossingen?

In de vorige paragrafen hebben wij gezien welke macro-economische problemen zich kunnen voordoen in goede en in slechte tijden en wat de crisis betekende voor Argentinië. Kunnen deze problemen worden voorkomen of bestreden?

Economische problemen als inflatie, werkloosheid, begrotingstekorten en tekorten op de lopende rekening kunnen niet alle op dezelfde wijze worden bestreden. Sommige problemen kunnen mogelijk door de markt worden opgelost. Maar in veel gevallen geldt dat niet. We onderzoeken eerst inflatie.

3.1 Bestrijden inflatie

Inflatie kan niet direct door het marktmechanisme worden opgelost. Inflatie is immers (voor een deel) de reactie van de markt op vraagoverschotten op de markt. Dat geldt zowel voor de goederenmarkten als voor de markten van productiefactoren. Welke mogelijkheden zijn er dan wel?

Analyse Inflatie

Inflatie is het gevolg van meer vraag dan aanbod op de goederenmarkten (bestedingsinflatie) of van tekorten op de markten van productiefactoren (kosteninflatie).

Het ligt dan voor de hand om *bestedingsinflatie* te bestrijden door de vraag te beperken, omdat het aanbod in veel gevallen niet op korte termijn kan worden uitgebreid.

Wanneer de inflatie vooral wordt veroorzaakt door te hoge consumptieve bestedingen van de gezinnen, kan de overheid via belastingverhoging het besteedbaar inkomen verlagen en daarmee de bestedingen terugdringen. Ook zou de centrale bank de rente kunnen verhogen, als gevolg waarvan banken een hogere rente op leningen zullen vragen. De daling van de kredietvraag die daar het gevolg van is, remt dan de bestedingen af.

Als een overheid forse begrotingstekorten heeft en dus per saldo de nationale bestedingen stimuleert en daarmee inflatie veroorzaakt, ligt de oplossing voor de hand. Zij moet of bezuinigen op haar uitgaven of de belastingen verhogen, waarmee ze in het laatste geval weer de particuliere bestedingen vermindert. In het geval de overheid haar tekorten monetair financiert – bijvoorbeeld door staatsobligaties te verkopen aan de centrale bank, die de waarde vervolgens bijschrijft op een rekening van de overheid bij die centrale bank – wordt het probleem alleen maar groter. De geldhoeveelheid in dat land neemt immers toe en dit zou op den duur altijd leiden tot inflatie, omdat tegenover dezelfde hoeveelheid goederen nu meer geld staat. Om inflatie te bestrijden, moet monetaire financiering dus worden vermeden.

Bij *kosteninflatie* zijn minder gemakkelijk maatregelen te nemen. Als deze inflatie het gevolg is van tekorten op de factormarkten zouden deze tekorten moeten worden aangepakt. Maar vergrijzing die via minder aanbod op de arbeidsmarkt leidt tot hogere lonen kan niet gemakkelijk worden gecompenseerd. En hogere energie- en grondstofprijzen die het gevolg zijn van een stijgende vraag van sterk groeiende landen als China en India kunnen niet eenvoudig via een vergroting van het aanbod worden voorkomen. Bovendien spelen op de arbeidsmarkt gedeeltelijk institutionele factoren. Sociale wetten leiden tot minimumlonen, AOW-uitkeringen en WIA-uitkeringen. Een toename van het aantal uitkeringsgerechtigden leidt, via hogere sociale premies, tot hogere lonen. Daar staat geen productiviteitsverbetering tegenover. En een verhoging van het minimumloon op sociale gronden heeft hetzelfde effect. Loonmatiging, waarbij de loonstijging achterblijft bij de productiviteitsstijging, kan dan een middel zijn om loonkosteninflatie te voorkomen.

Opdracht 3.1

We kunnen onderscheid maken tussen oplossingen via het marktmechanisme en oplossingen door ingrijpen van autoriteiten. In het eerste geval moeten onevenwichtigheden op markten door prijsaanpassingen worden gecorrigeerd. Dit gedachtegoed vind je vooral bij de Klassieke economen terug. In het tweede geval grijpt de centrale overheid, de centrale bank of het IMF in door bepaalde maatregelen te nemen.

1. Beschrijf hoe het marktmechanisme volgens de Klassieken zou moeten werken op de arbeidsmarkt in geval van werkloosheid.
2. Beschrijf hoe het marktmechanisme volgens de Klassieken zou moeten werken op een goederenmarkt waar de vraag grote is dan de productiecapaciteit aan kan.
3. Bij welke consumenten komen de beschikbare goederen in dit geval terecht? Motiveer het antwoord.

Volgens de Klassieken was het marktmechanisme juist daarom zo goed omdat het voor een optimale toewijzing van de goederen zorgde.

4. Leg uit dat via het marktmechanisme het hoogste surplus wordt behaald.

Opdracht 3.2*

Onderzoek de wijze waarop Argentinië de inflatie heeft bestreden en geef een korte samenvatting (bron 7, 11 en 12).

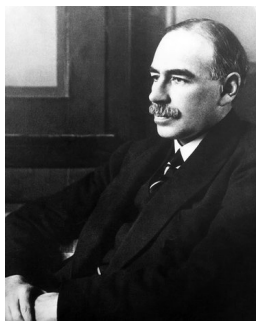
3.2 Begrotingsbeleid

In deze paragraaf wordt het begrotingsbeleid onder de loep genomen. Onder het begrotingsbeleid verstaan we de maatregelen die de overheid neemt om bepaalde economische doelen te bereiken via haar begroting. Bij dit beleid kunnen de uitgaven worden vergroot of verkleind of de belastingen kunnen worden verhoogd of verlaagd. De overheid kan haar begrotingspolitiek ook inzetten voor het stimuleren van het openbaar vervoer ten koste van het wegennet of de belastingen gebruiken om de inkomensverdeling te beïnvloeden. De overheid kan, ten slotte, met haar begroting de economie stimuleren of juist proberen wat af te remmen. Er is achtereenvolgens sprake van de allocatiefunctie, de herverdelingsfunctie en de stabiliseringsfunctie van de overheid. In deze paragraaf beperken we ons tot die laatste functie.

Analyse Begrotingspolitiek

De overheid beïnvloedt via haar stabiliseringsfunctie, allocatiefunctie en herverdelingsfunctie de economie van een land. Bij het bestrijden van een recessie of het afremmen van de economie bij overbesteding gaat het om de stabiliserende functie van de overheid. Waar de Klassieke economen van mening waren dat het marktmechanisme uiteindelijk weer voor evenwicht zou zorgen, leerde de depressie van de jaren dertig van de vorige eeuw dat een dergelijk evenwicht samen kon gaan met een omvangrijk verlies aan productie en grote werkloosheid.

Onder invloed van John Maynard Keynes (1883-1946) werd duidelijk dat de economie zich niet

vanzelf herstelde en dat een actieve rol van de overheid gewenst was. Die rol hield in dat er een anti-cyclisch begrotingsbeleid moest worden gevoerd. In (te) goede tijden moest de overheid haar eigen uitgaven beteugelen en de belastingen verhogen om de particuliere bestedingen terug te dringen. Dit moest dan leiden tot een begrotingsoverschot. In slechte tijden koos de overheid dan voor het tegenovergestelde. Zelf moet de overheid dan meer besteden en door de belastingen te verlagen de gezinnen en bedrijven ruimte te geven voor extra

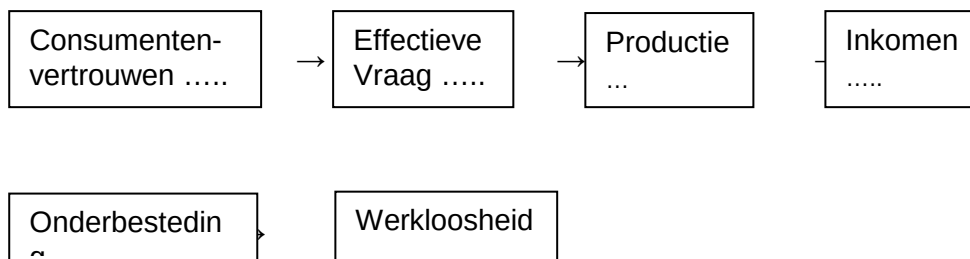
bestedingen. Het overheidstekort dat hierdoor zou ontstaan, kon worden opgevangen met de overschotten uit de goede tijden.

Ondanks successen van dit beleid bleken er in de praktijk ook problemen te ontstaan. Zo was vaak niet duidelijk in welke fase van de conjunctuurgolf de economie zich nou precies bevond, waardoor het ingrijpen door de overheid soms plaatsvond als de economie alweer uit het dal kroop. Bovendien bleek het voor de politiek heel moeilijk haalbaar om in goede tijden extra belastingopbrengsten niet direct uit te geven aan allerlei nuttige overheidsvoorzieningen. Het gevolg hiervan was dat de tekorten niet werden gecompenseerd en via de uitgifte van staatsleningen leidde dit tot een groeiende staatsschuld.

Toch is, onder invloed van de diepe economische recessie van 2008-2009, weer meer begrip gekomen voor overheidsingrijpen als de markt het laat afweten.

Opdracht 3.3

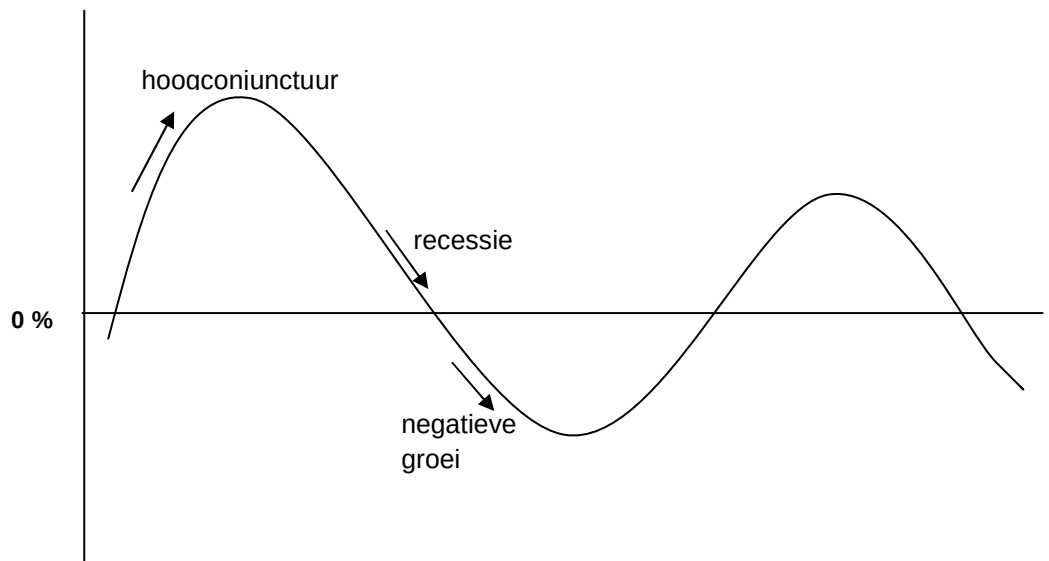
1. Vul onderstaand pijlenschema in volgens de Keynesiaanse gedachtegang. Kies uit $\uparrow$ of $\downarrow$.

2. Omschrijf in eigen woorden wat een *procyclisch* begrotingsbeleid inhoudt.
3. Schets in figuur 1 welke invloed van anticyclisch begrotingsbeleid op het verloop van de conjunctuurgolven wordt verwacht.

Figuur

Procentuele
groei reële bbp

1

Opdracht 3.4*

Onderzoek op welke wijze de Argentijnse overheid tussen 1990 en 2000 haar begrotingsbeleid heeft ingezet en geef een korte samenvatting (bron 7, 11 en 12).

3.3 Monetair beleid

Bij het sturen van de economie heeft niet alleen de overheid invloed, ook de centrale bank van een land speelt hierin een belangrijke rol. In Europa is die rol weggelegd voor de ECB.

Opdracht 3.5

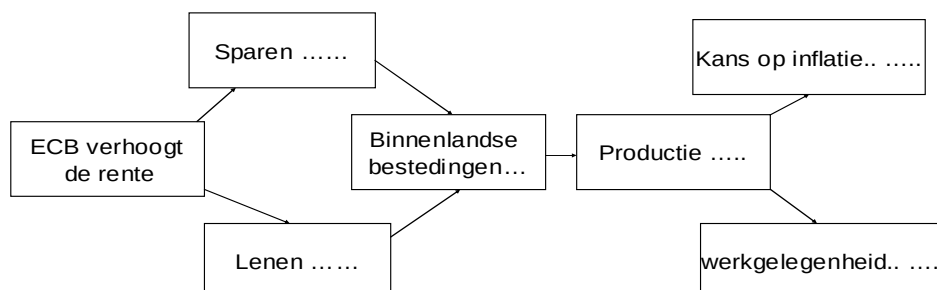
Het hoofddoel van het monetaire beleid van de ECB is prijsstabiliteit.

Bekijk op de website van het ECB: www.ecb.nl de video over de *monetaire beleidsstrategie* en beantwoord daarna de volgende vragen:

1. Wat is de definitie van prijsstabiliteit van de ECB? In welk opzicht wijkt deze af van de gangbare definitie?
2. Beschrijf op welke wijze volgens de video de centrale bank de inflatie door middel van monetair beleid kan beteugelen.

Een belangrijk instrument van de ECB om prijsstabiliteit te bereiken is de rentestand.

3. Leg in eigen woorden uit op welke manier de ECB de rentestand gebruikt om inflatie tegen te gaan.
4. Vul in onderstaand schema het effect in van een renteverhoging door de ECB. Stijging is pijl omhoog, daling is pijl omlaag.

Analyse Monetair beleid

Het monetaire beleid in Nederland wordt niet langer gevoerd door de Nederlandse centrale bank (DNB) maar door de Europese centrale bank in Frankfurt (ECB). Het hoofddoel van de ECB is prijsstabiliteit. Zij heeft daarvoor verschillende monetaire instrumenten. We beperken ons hier tot het rentebeleid van de ECB en de invloed die de ECB *direct* uitoefent op de geldhoeveelheid.

De ECB bepaalt de rente waartegen Europese banken bij haar geld kunnen lenen. De banken op hun beurt passen veel van hun rentetarieven aan als de ECB de rente verhoogt of verlaagt. Een rentestijging door de ECB leidt dus tot hogere rentetarieven voor gezinnen en bedrijven die geld willen lenen. Omdat een hogere rente het lenen onaantrekkelijker maakt, kan de ECB op deze wijze de particuliere bestedingen beïnvloeden.

De ECB kan ook de banken ruimere kredietmogelijkheden bieden. De banken beschikken dan over meer ruimte voor kredietverlening aan bedrijven of gezinnen. De ECB let daarbij op de geldhoeveelheid binnen de Eurozone. Ze onderscheidt daarbij verschillende soorten geld. Al het beschikbare chartale geld en de direct voor betaling beschikbare banktegoeden (het girale geld) voor zover in handen van gezinnen en bedrijven noemt men M1 (de primaire geldhoeveelheid). Telt men hier nog bij de banktegoeden op die op korte termijn en zonder veel kosten kunnen worden omgezet in direct voor betaling beschikbaar geld dan spreekt men over M3 (de liquiditeitenmassa, dus M1 plus de secundaire liquiditeiten).

In een eerdere analyse is al een verband gelegd tussen de geldhoeveelheid en het prijsniveau, via $MV = PT$. Een te sterke groei van M3 kan dus gemakkelijk leiden tot inflatie. Om die reden houdt de ECB de geldhoeveelheid in het oog.

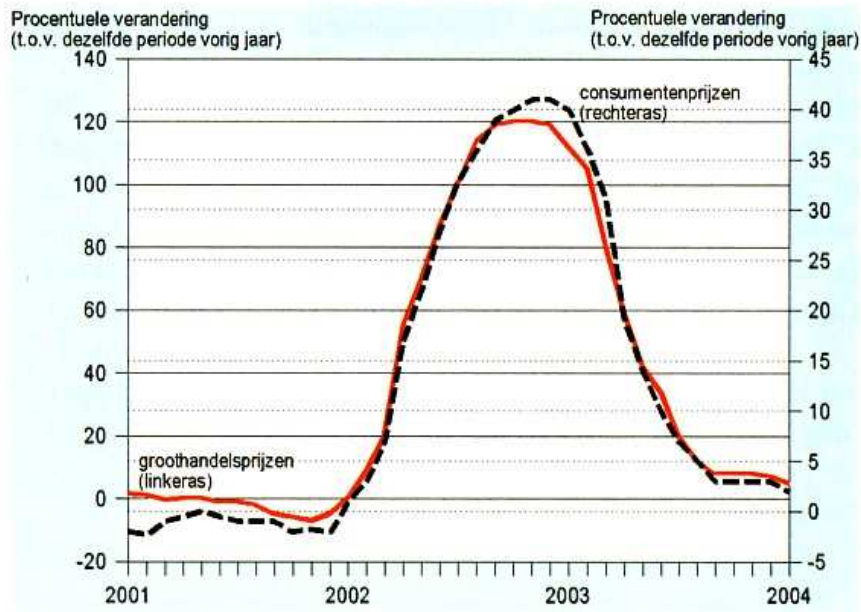
Inflatie is volgens de econoom Milton Friedman uiteindelijk altijd een monetair verschijnsel. Zoals wordt bevestigd door een aantal empirische studies bestaat er over het algemeen verband tussen lange perioden van hoge inflatie

en hoge monetaire groei. Andere factoren (zoals schommelingen in de totale vraag, technologische veranderingen en externe schokken) kunnen de prijsontwikkeling binnen een korte periode beïnvloeden. Deze effecten kunnen soms worden beperkt door aanpassing van het monetair beleid.

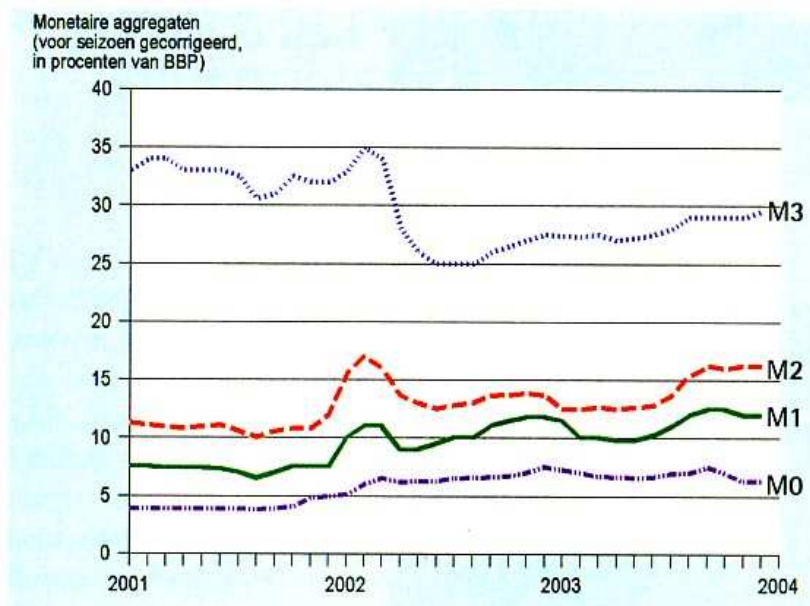
Opdracht 3.6

Onderstaande grafieken hebben betrekking op de situatie in Argentinië. Zij leggen verband tussen de inflatie en de groei van de geldhoeveelheid.

Figuur 2

Figuur 3

Bron: Katern Argentinië van DNB

In figuur 2 gaat het om het verloop van de consumentenprijsindex (CPI). In figuur 3 beperken we ons tot M3.

1. Welk verband kun je aflezen tussen de ontwikkeling van M3 en de inflatie?

Na de piek in M3 begin 2002 daalde M3 zo'n 10 procentpunten.

2. Beredeneer dat deze daling zowel oorzaak als gevolg kan zijn van de afname van de inflatie.

3.4 Wisselkoersbeleid

Voor landen met veel handel met het buitenland is de hoogte van de wisselkoers heel belangrijk. Een lage wisselkoers zorgt aan de ene kant voor een gunstige concurrentiepositie en dus voor productie en werkgelegenheid, maar betekent aan de andere kant een ongunstige ruilvoet. Het land moet immers veel van de eigen goederen afstaan om de import te kunnen betalen. Bovendien maakt een lage wisselkoers van de eigen valuta andere valuta duur, waardoor de import duur is en er gemakkelijk kosteninflatie kan ontstaan. Landen kunnen de hoogte van de wisselkoers laten bepalen door vraag en aanbod op de valutamarkt. Zij kiezen dan voor zwevende wisselkoersen. Kiest een land voor een vaste koers (een spilkoers) met een zekere bandbreedte waarbinnen de koers mag bewegen, dan is er sprake van een systeem met vaste wisselkoersen.

Opdracht 3.7

Geef in het volgende oorzaak-gevolgschema aan hoe een tekort op de betalingsbalans wordt tegengaan bij zwevende wisselkoersen. Maak steeds een keuze.

Een tekort op de betalingsbalans betekent dat de ontvangsten op de betalingsbalans groter/kleiner zijn dan de uitgaven, de vraag naar de betreffende valuta is dan groter/kleiner dan het aanbod van de betreffende valuta → de wisselkoers stijgt/daalt → concurrentiepositie verbetert/verslechtert → export stijgt/daalt en import stijgt/daalt → ontvangsten op de betalingsbalans stijgen/dalen en uitgaven op de betalingsbalans stijgen/dalen → het tekort op de betalingsbalans daalt of wordt een betalingsbalansoverschot.

Analyse De wisselkoers

De wisselkoers komt tot stand op de valutamarkt onder invloed van vraag en aanbod. Vraag en aanbod worden voor een deel bepaald door het goederen- en dienstenverkeer met het buitenland en daarnaast door het kapitaalverkeer. Het goederen- en dienstenverkeer wordt sterk beïnvloed door de concurrentiepositie die weer afhankelijk is van kwaliteit en prijs. Een relatief hoge inflatie kan dan, via weinig export en veel import, leiden tot minder vraag naar de valuta dan aanbod en dus een lagere koers. Hiermee is de binnenlandse geldontwaarding, die het gevolg is van de inflatie, via een lagere wisselkoers in feite gecorrigeerd voor het buitenland. Bij een voldoende lagere koers heeft het buitenland immers geen last meer van die inflatie. Bij het kapitaalverkeer zijn de investerings- en beleggingsmogelijkheden in het buitenland van belang. Investerings- en beleggingen in een land met een hoge inflatie lijken daar in eerste instantie niet onder te leiden. Het vermogen wordt in het algemeen niet in dat land besteed en de belegger wordt dus niet geconfronteerd met hogere prijzen. Toch wordt investeren in een dergelijk land minder aantrekkelijk vanwege de grotere onzekerheid die samengaat met hoge inflatie. Bovendien lopen investeerder en belegger een koersrisico omdat landen met relatief veel inflatie hun wisselkoers op termijn zien dalen. Tot slot wordt de koers ook bepaald door speculatief kapitaalverkeer, waarbij het doel is om op korte termijn te profiteren van koersfluctuaties. Vaste wisselkoersen veronderstellen aanvullende maatregelen van centrale banken. Als door een (tijdelijk) tekort op de betalingsbalans de koers van de valuta van een land te veel daalt en buiten de bandbreedte dreigt te komen, kan de centrale bank het aanbodoverschot van eigen valuta opkopen met, bijvoorbeeld dollars, en zo de koers steunen. Dit veronderstelt wel dat de centrale bank over voldoende buitenlandse valuta (deviezen) beschikt. Hebben de tekorten op de betalingsbalans een blijvend karakter, dan ligt een aanpassing van de vaste wisselkoers voor de hand. Een devaluatie, waarbij de spilkoers ten opzichte van andere valuta daalt, corrigeert dan tegenover het buitenland het te hoge binnenlandse prijspeil.

Opdracht 3.8

1. Is er op het moment dat een centrale bank eigen valuta moet opkopen sprake van een minimumprijs of van een maximumprijs van die valuta? Motiveer het antwoord.
2. Leg uit dat een land met een vaste wisselkoers en een blijvend tekort op de betalingsbalans wel gedwongen is te devalueren of anders de koers te laten zweven.

Stelling: Een devaluatie leidt via ruilverlies tot welvaartsverlies.

3. Is deze stelling juist? Motiveer het antwoord.

Opdracht 3.9

In Argentinië voerde de overheid via de centrale bank een bijzonder wisselkoersbeleid. Om de inflatie te bestrijden stelde de Argentijnse overheid in 1991 de currency board in, waarbij de koers van de peso volledig vast werd ten opzichte van de US-dollar. Dat beleid was zeer succesvol want de hyperinflatie werd teruggebracht tot een paar procent.

1. Leg uit dat het instellen van een currency board de marktwerking op de valutamarkt bemoeilijkt als er sprake is van een tekort op de betalingsbalans.

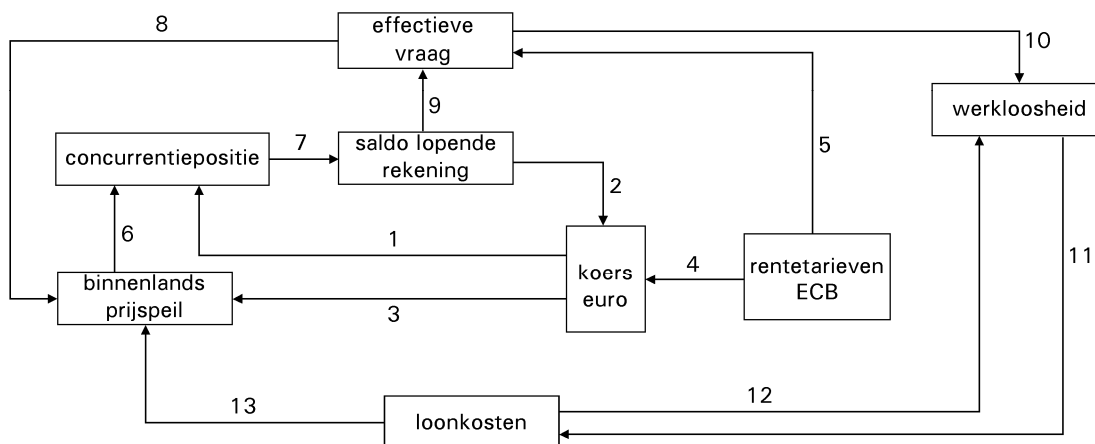
2. Leg uit hoe het instellen van een currency board de import van inflatie kan verminderen.

Opdracht 3.10

De wisselkoers van de euro speelt een belangrijke rol in de wereldeconomie en neemt in het economische systeem van Euroland een centrale plaats in. Onder Euroland verstaan we de groep landen die de euro als munt hebben ingevoerd.

In figuur 4 wordt een model van de economie van Euroland getoond. Elke pijl geeft een positief of negatief verband weer tussen twee economische grootheden (ceteris paribus).

Figuur 4

Met behulp van figuur 4 kan verklaard worden dat inflatie in Euroland zowel kosteninflatie als bestedingsinflatie kan zijn. Om de doelstelling van prijsstabiliteit te realiseren gebruikt de Europese Centrale Bank (ECB) haar rentetarieven.

1. Is bij pijl 4 sprake van een positief of van een negatief verband? Verklaar het antwoord.
2. Beschrijf twee manieren waarop uit Figuur 4 kosteninflatie af te leiden is. Noem in beide beschrijvingen het nummer van de gebruikte pijl.
3. Beschrijf op basis van Figuur 4 hoe de ECB haar rentebeleid inzet om *in tijden van hoogconjunctuur* de prijsstabiliteit in Euroland te handhaven. Noem in de beschrijving de nummers van de gebruikte pijlen én vermeld of er sprake is van een positief of van een negatief verband.

Een vakbondsleider in Euroland doet op basis van dit model de volgende uitspraak:

“Een koersdaling van de euro ten opzichte van de dollar heeft als positief effect dat de werkloosheid in Euroland zal dalen.”

4. Leg uit hoe deze vakbondsleider zijn uitspraak kan onderbouwen met figuur 4. Noem in de uitleg de nummers van de gebruikte pijlen én vermeld of er sprake is van een positief of van een negatief verband.
5. Geef tot slot van alle overige pijlen in figuur 4 aan of het een positief (+) of een negatief (-) verband betreft.

Opdracht 3.11 * Stabiliteit en Groei

Van de 27 landen binnen de Europese Unie hebben 16 landen één munt, de euro. Met één munt is het noodzakelijk dat het economisch en monetair beleid op elkaar wordt afgestemd. Om dit te bereiken zijn in het Groei- en Stabiliteitspact vier convergentiecriteria opgenomen. Een EU-land kan pas meedoen met de Eurozone als het aan deze criteria voldoet. Ook na deelname blijven deze criteria gelden om er voor te zorgen dat de landen economisch met elkaar in de pas blijven lopen.

1. Onderzoek welke convergentiecriteria hier worden bedoeld en vat ze kort samen.
2. Welke instrumenten van economisch beleid geven landen geheel of gedeeltelijk op als ze de euro accepteren? Motiveer het antwoord.

Landen binnen de Eurozone met een relatief hoge inflatie konden dit in het verleden (tijdelijk) compenseren door een aanpassing van de wisselkoers.

3. Beschrijf de gevolgen van een relatief hoge inflatie voor de landen die nu deel uitmaken van de Eurozone.

Door de grote begrotingstekorten in een aantal Zuid-Europese Euro-landen, vaak in combinatie

met een grote staatsschuld, is de rente in Griekenland, Portugal en Spanje op staatsleningen fors

gestegen. Zo betalen de Grieken al bijna 4 procent meer rente op langlopende staatsleningen dan de Duitsers.

4. Onderzoek voor de genoemde landen hoe groot het begrotingstekort en de staatsschuld (in % bbp) in begin 2010 was.
5. Verklaar de hogere rente die deze landen moeten betalen.

Argentinië in 2010

De afgelopen jaren steeg het bruto binnenlands product (bbp) gestaag met 8 à 9 procent per jaar.

Maar net als in andere landen in de wereld wordt Argentinië ook getroffen door de gevolgen van

de kredietcrisis (2008). Als gevolg van deze crisis is de groei van het bbp in 2008 uitgekomen op

5,5 procent. De verwachting van de groei voor 2009 is tevens bijgesteld van 0,5 procent naar -1,8

procent.

Groei bbp per jaar (in procenten)

2005	9,2
2006	8,5
2007	8,7
2008	5,5
2009*	-1,8

Bron: Economist Intelligence Unit (EIU), januari 2009

** voorspelling*

Na de crisis van 2002 heeft de Argentijnse economie zich fors hersteld. Ook in 2009 bleef de schade beperkt, al zijn de berichten herover niet eensluidend. Maar begin 2010 ontstond een conflict tussen de Argentijnse president en de president van de centrale bank, zoals blijkt uit de volgende persberichten

6 jan. 2010

De president van de Argentijnse centrale bank Martín Redrado weigert op te stappen.

President Cristina Fernández had om zijn aftreden gevraagd na een oplopende ruzie over afbetaling van de nationale schuld. Redrado voelt er niets voor om 6,5 miljard dollar af te staan van de internationale reserves.

8 jan. 2010

Het politieke conflict in Argentinië rond de president van de centrale bank Martin Redrado, verhardt zich. President Cristina Fernández heeft Redrado per presidentieel decreet uit zijn functie ontheven.

Die treedt terug, maar gaat zijn ontslag wel bij de rechter aanvechten. Eerder deze week had Fernández de bankpresident gevraagd vrijwillig op te stappen, maar die gaf daar geen gehoor aan. Redrado wees er daarbij op dat alleen het Argentijnse parlement hem kan ontslaan. Fernández en Redrado verschillen van mening over de afbetaling van de nationale schuld. Redrado voelt er niets voor om daarvoor 6,5 miljard dollar af te staan van de internationale reserves.

30 jan. 2010

Het hoofd van de Argentijnse Centrale Bank, Martín Redrado is opgestapt vanwege een slepend politiek conflict.

President Christina Fernández wilde 6,5 miljard dollar uit de reserves inzetten om de nationale schuld af te betalen. Redrado voelde daar niets voor en verzette zich.

Fernández vaardigde eerder deze maand een noodverordening uit, waardoor ze de bankpresident uit zijn functie kon zetten. Maar Redrado vocht zijn vertrek met succes aan bij een rechtbank. Het conflict liep echter steeds hoger op.

Redrado zegt dat nu het moment is gekomen dat hij niets meer kan doen om de onafhankelijke positie van de Centrale Bank te garanderen.

Opdracht 3.12*

Ten tijde van de currency board was er sprake van zelfbinding (commitment) door de centrale bank van Argentinië.

1. Beschrijf in welke vorm deze zelfbinding plaatsvond en op welke wijze dit de koppeling van de peso met de US-dollar ondersteunde.

Argentina's reserves and its debts

Central Bank robbery

BUENOS AIRES

The president gets her way, again, but at a price

CRITICS of Argentina's government have two main explanations for the behaviour of Cristina Fernández de Kirchner's administration: cunning conspiracy or bumbling incompetence. Two bits of evidence suggest the truth lies somewhere in between.

First, Martín Redrado, the governor of the Central Bank, was pushed out on January 29th, after a battle with the president over the bank's dollar reserves. Ms Fernández ostensibly wanted to use the cash to reassure foreign investors about Argentina's creditworthiness. If so, her government has achieved the opposite with its bullying of Mr Redrado, who was making a stand for central-bank independence—something investors tend to like. That his replacement will be Mercedes Marcó del Pont, an economist said to be close to the presidency, is also a discouraging sign.

Second, it emerged that in 2008, when the global financial crisis was at its height, Ms Fernández's husband and predecessor as president, Néstor Kirchner, sold \$2m worth of pesos and bought dollars. There was nothing illegal about this, and Mr Kirchner did declare the transaction. But the trade hardly expressed confidence in the government's economic management.

Ms Fernández justified her raid on the reserves by saying that the Central Bank had more than it needed, because they

exceeded the size of the monetary base. Economists disagree about what is an appropriate target for the reserves, but Mr Redrado's view is that a highly dollarised emerging economy like Argentina's needs an abundance of Treasury bonds (the form in which most reserves are held) as insurance. Even if Ms Fernández might find support from some economists for her argument, her plan to swap the dollar reserves for a non-transferable government bond would not.

Argentina's economy is on course to rebound this year and grow at 3-5%. But the government is spending money so fast that this growth will not finance current spending on its own, says Daniel Marx, a former finance minister. Ordinarily, a government faced with a shortfall would turn to domestic and international bond markets. But this has been difficult since Argentina defaulted in 2002.

Yet if the government was just in search of cash, the timing is odd. It could have funded itself from domestic sources, such as the pension funds that it took over in 2008, Banco Nación (a public bank) and the Central Bank itself, without having to look further afield, says Daniel Volberg of Morgan Stanley, an investment bank. The evidence therefore points to a miscalculation by a president who rejects checks on her power and has given up listening to anyone outside her coterie of advisers.

Redrado refuses to go quietly

2. Lees bovenstaand artikel en beschrijf in welk opzicht het opstappen van Redrado reputatieschade betekent voor de Argentijnse economie.
3. Onderzoek met behulp van onderstaande grafiek *waartoe* deze reputatieschade heeft geleid. Motiveer het antwoord.
4. Beschrijf *op welke wijze* deze reputatieschade heeft geleid tot de onderstaande ontwikkeling.

